

דרשת שלום לפרשת בלק

מאת דב אלבוים

עשרה דברים נבראו בשוליים הסהרוריים של ששת ימי הבריאה, בבין השמשות, בערב שבת, בזמן הדמדומים של הזמן, שבו האור עדיין לא החליט אם של יום הוא או של לילה, באותו רגע, שאדם הקם זה עתה משנת צהרים ארוכה וחושי הכיוון שלו עמומים דיים תוהה האם מדובר בזריחה או בשקיעה, האם השמש יורדת או עולה, האם העולם הולך ומחשיך או שמא הולך ומתמלא אורה. זוהי שעה של בין השמשות, שעת מעבר בין ממשלת היום לממשלת הלילה או להיפך, שעה שבלבול גדול שורר בעולם ומביך את ליבם של בני אדם; שלא די שאינם יודעים אם הם צריכים להכין עצמם לחשכה או לאורה אלא שהמבוכה הזו רק הולכת ומתגברת, כיוון שאינם מצליחים להחליט האם זהו פתח של יום השבת, פתחו של יום מנוחת שלום ושלווה השקט ובטח, או שמא מצויים הם עדיין בששת ימי החול, ימים של מאבק, פרנסה, מלחמה יומיומית בטרדות החיים ומלחמה בכלל. בזמן זה שאיננו שעה ואיננו יום ואיננו נסגר ונתחם בהגדרה ברורה, שעה שמושגים של חלל-זמן מתמסמסים, שעפעף התודעה לא יודע אם להפתח כאולם או להסגר כעין קמוצה, שעה שעולה בה השאלה אם 'עת צרה היא ליעקב' או שמא 'ממנה יושע' - בדמדומי התודעה הללו נבראו עשרה דברים.

"עשרה דברים נבראו בערב שבת בין השמשות ואלו הן: פי הארץ ופי הבאר ופי האתון והקשת והמן והמטה והשמיר והכתב והמכתב והלוחות ויש אומרים אף המזיקין וקבורתו של משה ואילו של אברהם אבינו ויש אומרים אף צבת בצבת עשויה."

ואם נאמר, מה רוצים חז"ל לומר במשנה זו? שאלוהים גם הוא היה מבולבל ועל כן יצאו לו מיני מוטציות משונות שכאלה? ובכלל, מה הקשר בין כל הדברים הללו? מדוע נבראו דווקא בין השמשות, ומדוע בערב שבת? ואם תרצה לומר, שמדובר בנסים וחריגות שונות בחוקי הטבע שבורא העולם צריך להתנות עימם את השינויים העתידיים כבר בששת ימי בראשית, למה לא הוכנסו לכאן עוד אי אלו מיני ניסם ונפלאות שארעו עם אבותנו ועמנו לאורך שעות הדמדומים של היסטוריה?

ויש לומר, שכל הדברים הללו שנמנו במשנה נתלו בפעולת העיניים: פי הארץ, זו שבלעה את קורח ועדתו שעינם היתה צרה במשה ועדתו, עד שנעלמו משדה הראייה ולא נראו כי באו אל קרבה, וכן פי הבאר שהתגלתה לעיני האמה המצרית, הגר, כאשר גורשה למדבר על ידי אברהם ושרה; הקשת, כמובן; המן שאכלו בני ישראל במדבר ועינו של כל אחד ואחד היתה נותנת בו טעם אחר; מטה משה העושה להטים בעיני פרעה ומכשפיו; הכתב והמכתב של התורה הנדרשת לשבעים פנים לפחות ונראית לכל אחת ואחת כאותה איילה פרטית וחביבה משלו; ויש אומרים אף המזיקין, שיש מי שרואה אותם ויש שאיננו יכול; וקבורתו של משה, שמקומה נתעלם למזלנו לחלוטין מן העין וממנה ראה את הארץ ואליה לא הגיע; ואילו של אברהם אבינו שהתגלה פתאום בסבך העץ בהר המוריה בשעה שכהו עיניו עד כדי כך שהיה לעקוד את יצחק בנו, שעניו גם שלו כהו כתוצאה מאותה חויה מרנינה שהעביר אותו אביו וכמובן, 'פי האתון' המככת בפרשת 'וירא בלק' שלכאורה עניינה בשמיעה ולא בראייה, אבל תיכף נראה...

העיניים של המקרא

"וירא בלק בן-צפור את כל אשר-עשה ישראל לאמרי. ויגר מואב מפני העם מאוד כי רב הוא ויקץ מואב מפני בני ישראל". מה בדיוק ראה בלק מלך מואב שגרם לו לפחד ותחושת מיאוס כה גדולה? איך נראית פעולת ראייה שיוצרת פחד ומדוע חשב בלק שאם יביא את בלעם לקלל את ישראל הוא יצליח לפוגג את פחדיו? ובכלל, מה פשר המשא ומתן הסתום הזה שמתנהל בין בלעם לאלוהים. 'לא תלך עמהם, לא תאר את העם כי ברוך הוא', ומיד לאחר מכן הוא מתחרט: 'אם לקרא לך באו האנשים קום לך אתם ואך את הדבר אשר אדבר אליך אתו תעשה'. תלך - אל תלך, מה בדיוק הוא רוצה? וממתי האל הקנא והנוקם מתרגש מקללות של שתומי עין? רוב הזמן כולנו משוטטים בעולם שתומי עין כאותו בלעם בן בעור הרשע, אשר 'מתזה שדי יחזה' ובכל זאת עדיין נשאר שתום עין. כולנו יכולים לעבור על פני סיפור בלעם ואתונו, הקללה שהתהפכה לברכה וימה טובו אוהליך ישראל' מבלי לשים לב שאין אפילו פרשה אחת בתורה שנמצאים בה בצפיפות ובתכיפות כה רבה כל כך הרבה פעלים הקשורים בעבודת העיניים כפי שיש בפרשת בלק.

כל הנפשות הפועלות בפרשה עסוקות באופן אובססיבי בראייה, תצפית, חזון, עיניים, עיוורון ועוד ועוד. במהדורות השונות של ספר הזוהר מכנים את הפרשה הזו באופן עקבי בשם 'וירא בלק' ולא סתם 'בלק' כפי שהפרשה מכונה בחומשים מן השורה. ולא לחינם אומרת הברייתא "משה כתב ספרו ופרשת בלעם וספר איוב". כי מדובר בפרשה שנראית לכמה פנים, נסתרת ובעלת ממדים כפולים וחבויים לכל הפחות כמו ספר איוב. וכמו ספר איוב המשמש כנקודת מפנה מקראית ביחסים שבין האל ובני האדם, כך פרשת בלעם, היא היא פרשת 'וירא בלק', משמשת כצומת נסתרת לפוליטיקה של המבט והראייה - ההחלטות הלא מודעות של כל יחיד וחברה, כיצד לראות את עצמה וכיצד להשקיף על ה'אחרי' ובעיקר, מתי לעצום את העיניים.

העיניים של המדינה

[מתוך פרוטוקול ישיבת הקבינט הבטחוני של בלק מלך מואב]

בלק: רבותי, כבר אי אפשר להתעלם מהמציאות. היא טופחת לנו בפנים. הם מתקרבים אלינו ועומדים כבר מוכנים למלחמה על הגבול. חייבים להכות חזק ומהר - מכה כזאת שהם לא ישכחו לעולם.

שר החוץ: בוא ניתן להם צ'אנס. הם הרי שלחו שליחים למסור לנו שאין להם שום כוונות כיבוש, רק רוצים לעבור דרכנו אל ארץ כנען.

בלק: יש כאן עוד מישהו שחושב כך?

שר הביטחון: הם שקרנים, רמאים, אי אפשר להאמין לאף מילה שלהם. אין לנו כאן פרטנר לשלום. גם עם פרעה הם חתמו על הסכם שהם יוצאים לחגוג שלושה ימים במדבר ותראו מה הם עשו לו. הם לא עומדים בהסכמים, מביאים אסון על כל האזור, קולוניאליסטים חסרי מצפון, רוצים להשתלט על כל הארץ בשיטת הסלמי. אנחנו חייבים להחזיר לעצמנו את כוח ההרתעה.

בלק: אז מה, לתקוף אתה אומר?

שר הביטחון: כן. לתקוף חזק ומהר.

בלק: איך זה יראה בטלויזיה...

יועץ התקשורת לממשלת בלק: אתה צודק, אדוני. זה לא נראה טוב ב-CNN, עם שהוחזק בעבודת במשך מאות שנים, שעינו והרגו בו כל כך הרבה, דורש את חירותו. איך שלא ננסה להציג את זה - התקשורת תהיה איתם.

שר הביטחון: תקשורת שמיקשורת. נדפוק אותם כל כך חזק שאפילו התקשורת לא תוכל לעזור להם.

בלק: אל תדבר שטויות. למישהו יש רעיון אחר?

שר החוץ: בוא ניתן סיכוי למשא ומתן מדיני.

בלק: גם אתה השתגעת לי עכשיו! רק זה חסר לי עכשיו - לאבד את הפופולריות שלי בציבור, לצנוח בסקרים... הפגנות מתחת לבית... כרסום בדעת הקהל: "עתה ילחכו הקהל את סביבתנו כלחוד השור את ירק השדה". פתאום כולם יזכרו במצב הכלכלי הקשה, בפער בין עשירים לעניים, בריבית הרצחנית של הבנקים. אני שאלתי אם יש למישהו רעיון אמיתי?!
יועץ התקשורת: אולי נשנה את התדמית שלהם, נגרום לכך שהעולם יסתכל בהם מזוית שונה...
שר הביטחון: מי הזמין את האידיוט הזה לשיבה?

בלק: שתוק, ותן לו לדבר!

יועץ התקשורת: ...נאבק בהם בדעת הקהל, נגייס לובי, משרדי פרסום, אנשי ציבור ידועים, אולי אפילו כמה רבנים...
בלק: הממממ...

עין הארץ

"וישלח מלאכים אל בלעם בן-בעור פתרה אשר על הנהר ארץ בני עמו לקרא לו לאמר: הנה עם יצא ממצרים, הנה כסה את עין הארץ והוא ישב ממלך."

בלק מלך מואב לא רוצה עדיין להכריז מלחמה על השבט המסכן שיצא ממצרים ומבקש לעבור דרך ארצו. אמנם השבט הזה כבר הצליח לאסוף לעצמו אויבים רבים והספיק להשמיד כבר כמה עמים בדרכו הארוכה לחירות מדינית, אבל הזיכרון והתודעה הבינלאומית עדיין נוטים לו חסד, זוכרים לו את העבודה בפרך באתרי הבנייה של גורדי השחקים באימפרייה המצרית העשירה. הוא יודע - התקפה חזיתית תראה רע מאוד בטלויזיה, הוא מחליט בינתיים על איפוק טקטי שמטרתו מתוחכמת הרבה יותר.

זכה בלק לחיות בתקופה שבה יועצי התדמית, או יותר נכון - יועצי הראייה, היו בפסגת הידע שלהם. הם נוסעים בחשאי ממערכת בחירות במדינה אחת למערכת בחירות במדינה אחרת, חשבונות הבנק שלהם תופחים, הם יודעים שלא משנה התרבות והמדינה בה הם צריכים לנפק את מומחיותם עדיין 'סדנא דארעא חד הוא', השיטה עובדת בכל מקום ובכל זמן. היועצים יודעים לעצב את עיני הציבור, להפנות את מבטים לזוית הראויה ולסגור את צמצם הרשתית בפני אופקים לא רצויים.

יש אמנם הרבה יועצים מהסוג הזה בעולם, אבל בלק, מלך צעיר החושש לשלטונו, יודע שבשביל המערכת הזו הוא זקוק לטובים ביותר, ומי טוב למערכת המורכבת הזו יותר מאשר בלעם בן בעור המנוסה, עליו מעיד המדרש שהיה שקול בכוח נבואתו למשה, שנאמר "ולא קם נביא עוד בישראל כמשה" - בישראל לא קם, אבל באומות העולם קם, ומאן הוא? בלעם בן בעור. " ולא רק שבלעם נביא גדול אלא שיש לו הרבה מאוד נסיון מוכח. הנה למשל, כאשר ידדו פרעה מלך מצרים נתקל בבעיה דומה - איך לטפל במיעוט קטן וקולני מבלי שהאוי"ם ישלח למצרים כוח רב לאומי, או יתבע אותו בבית הדין הבינלאומי לפשעי מלחמה, הוא מזמין את חברת "איוב-בלעם-יתרו" - יועצי ראייה בע"מ" לטפל בסוגייה - כיצד לבצע ג'ינוסייד במסווה של תוכנית כוללת לביעור נגע האבטלה בחברה המצרית. אבל לבלק יש בעיה, רק שותף אחד מהחברה המצליחה הזו פנוי כרגע לעבודה: איוב חזר בתשובה והלך ללמוד בישיבה בעיר העתיקה בירושלים, יתרו הפך בדיוק ליועץ של המתחרים, הלא הם בני ישראל. לא נשאר לו אלא לשכור את שירותיו של האחרון שבהם, בלעם בן בעור. אמנם הוא יקרן, מקבל רק במזומן, שונא טיסות ומתעקש לרכוב על אתון זקנה, אבל מאידך, הוא דווקא נחשב למפולפל יותר מבין השלושה.

מראה מראה שעל הקיר

ובלק בן ציפור, שפיקח היה, מה ראה לשטות זו? הרי אפילו לא היה צריך לוותר על שטחים כדי לחתום על חוזה שלום עם בני ישראל ואם כן מה לו ולהם. אלא כיוון שרצה לראות פחד ראה רק

פחד, רצה לראות איום בטחוני ראה איום בטחוני, רצה לראות תוכנית השתלטות ואכן ראה אותה, ובקיצור ידע לראות את האחר רק מתוך ראייתו את עצמו ופחדיו. וכפי שדורש ספר הזוהר את שמו: בלק בן ציפור - ציפור ממש. שמין ציפור היתה לו וכל כישופים ודעות שהיו לו ממנה הם באים. היה מאכיל ומשקה אותה והיא מכשכשת ומצפצפת לפניו ופורחת באויר וצופה בנעשה בעולם וחוזרת ואומרת לו כל דבר ששמעה, וכל חכמה שהיה בלק יודע על פי אותה ציפור היה יודע. וכך היה עושה: גוחן לפניו ומקטיר קטורת מכסה ראשו וגוחן ופותח לפניו. הוא אמר 'העם' והיא אומרת 'ישראל', הוא אומר 'מאוד' והיא השיבה 'רב'. שבעים פעמים צפצפו בלק והציפור זה בפני זה, עין בעין, עד שהחליט לפתוח במערכה כוללת [על פי ספר הזוהר, תחילת פרשת וירא בלק].

עין האתון

הבוקר עולה, השמש מבצבצת, היום בהיר ובלעם רוכב על אתונו במשעול הכרמים. גדרות אבן תוחמות אותו משני צדדיו, טווח הראייה שלו מצומצם, והוא מזמזם לו בנינוחות מהרהר כיצד לפתוח לעין הבינלאומית את העיניים, איך לגרום להם לחשוב מחדש על השבט הזה שנראה בעיניהם מוכה גורל, צודק, מסכן וחלש. הוא חושב לרגע להשתמש אולי במשפט הידוע 'עיניים להם ולא יראו' כדי לפתוח את הקמפיין החדש שהוא מכין למלך מואב. "תסתכלו לי בעיניים", הוא כבר מתכנן את משפט הפתיחה של בלק במסיבת העיתונאים לפני המלחמה, "אני רוצה מלחמה?! הרי הצענו להם כל מה שיכולנו ואף מעבר לזה, אבל הם רוצים הכל - עיניים גדולות יש להם."

ובעודו מזמזם במשעול הכרמים, הוא מגרד את הרטייה שעל עינו הימנית, נזכר בתצלום המפורסם שלו מעבודת היעוץ שעשה במלחמה הקודמת ולקוחותיו נחלו בעקבותיה להצלחה מוחצת. רק עובר לו בראש ההרהור הזה על המילה 'מוחצת' וכבר נמחצת רגלו בגדר של משעול הכרמים... 'אתון ארורה!' רק כוח היא מבינה, 'בלעם כועס ומכה אותה במקל. שלוש פעמים הוא מכה בה עד שהיא צונחת במקומה ולא מוכנה יותר לזוז.

"ויפתח יהוה את פי האתון ותאמר לבלעם מה עשיתי לך כי הכתני שלוש רגלים. ויאמר בלעם לאתון, כי התעללת בי, לו יש חרב בידי כי עתה הרגתיך. ותאמר האתון אל בלעם, הלא אנכי אתנך אשר רכבתי עלי מעודך ועד היום הזה, ההסכן הסכנתי לעשת לך כה? ויאמר לא. " בלעם כלל לא מתפלא שאתונו מסוגלת לפתוח ולהתלונן על יחסו כלפיה. הוא אדם ששומע היטב; למען האמת, זה בדיוק המקצוע שלו - לדעת להקשיב היטב אל הקולות שבאים מהשטח, מה העם רוצה, מה רוצות האתונות שהוא רוכב עליהן, 'קול המון כקול שדי', הוא יודע, ואוי לו לאדם במקצועו שלא פיתח את חושי השמיעה שלו לדקויות צלילי מיתרי הקול של האתונות הפשוטות ביותר. אבל כרגע, גאוותו פגועה, רגלו מחוצה, דרכו למטרתו מתארכת ומתעכבת, שעת בין השמשות כבר נראית באופק: "ויגל יהוה את עיני בלעם וירא את מלאך יהוה נצב בדרך וחרבו שלופה בידו ויקד וישתחו לאפיו. "

התדהמה אוחזת בו רק כאשר עיניו נגללות, והפעם שתי עיניו ולא רק עין שמאל הבריאה שלו, ואז הוא רואה לראשונה את מה שאתונו ראתה, את המלאך הנצב על אם הדרך וחרבו שלופה בידו. לראשונה הוא מבין אולי שפיתח את יותר מדי חוש השמע שלו על חשבון חוש הראייה עד שהגיע למצב שאתונו רואה הרבה יותר טוב ממנו. לרגע קצר טסה בראשו מחשבה שאולי הוא לא הצליח לראות עוד דברים רבים שעמדו מולו בדרך... שאולי מרוב תדמיות שמכר ללקוחותיו לא ידע לראות... שעת בין השמשות של בלעם הפציעה.

עיניים עצומות לרווחה 1

כאשר בלק ובלעם נפגשים סוף סוף, בלק לא יכול שלא לתת דעתו לשינויים שהתחוללו בבלעם. עיניו של בלעם מדברות אחרת, פתאום הוא נראה כמי שמהסס, שוקל שוב האם מדובר במהלך.

נכון, ואפילו יש לו הרהורים לעזוב את המקצוע. לשם כך, מחליט בלק לערוך מניפולציות על העין הבריאה של בלק, להפחיד אותו. קודם כל הוא מראה לו את ילדי מואב שסכנה מאיימת על חייהם: "וילך בלעם עם בלק ויבאו קרית חוצות", הלא היא עיר מלאה שווקים אנשים וטף, לומר - ראה ורחם שלא יעקרו אלהי [רש"י]. ואז בהמשך: "ויהי בבקר ויקח בלק את בלעם ויעלהו במות בעל וירא משם את קצה העם - "וכפי שמסבירים מפרשים רבים, את קצה העם - עד קצה העם, הוה אומר, מקום גבוה במיוחד שבו יכול היה בלעם לראות את מלוא ההיקף של מחנה ישראל.

לדאבון ליבו של בלק, בלעם מאכזב. בעזרת אתונו עיניו כבר החלו להיחשף למראות חדשים, וכבר איננו רואה איום: "כי מראש צרים אראנו ומגבעות אשורנו, הן עם לבדד ישכון ובגויים לא יתחשב". 'כרגע, אני לא רואה אצלם שום מגמות עוינות של השתלטות ורצון להטביע את חותמם התרבותי על הסביבה', הוא מסכם ואומר לבלק הנדהם.

עיניים עצומות לרווחה 2

"ויואמר אליו בלק, לך נא אתי אל מקום אחר אשר תראנו משם, אפס קצהו תראה וכלו לא תראה, וקבנו לי משם. ויקחו שדה צפים אל ראש הפסגה. "... בפעם הזאת בלק כבר לא מוכן להסתכן עם העיניים הנפקחות של בלעם. הוא דורש שבלעם יראה רק את קצה העם, שפתיחת הצמצם של הרשתית שלו תשאיר מצומצמת כפי שהיתה בעבר, כבולה בנקודת המבט המקובלת, והוא יוכל להפליט את קללתו. אבל הצמצם של בלעם כבר החל להפתח והוא אומר: "לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל..."

העין השלישית

בלק כבר מיואש. הוא לוקח את בלעם אל מקום שבו לא רואים דבר, מקום של עיוורון מוחלט: "ויקח בלק את בלעם ראש הפעור הנשקף על פני הישימן, "...מקום שפוליטיקת המבט שאותה רוצה בלק לעצב לא תוכל להתנגש עם המציאות. אבל בלעם שאתונו העניקה לו קורס מזורז בראייה כבר לא צריך לראות בעיניים ממש כדי לחזות. די לו לשאת את עיניו ולתלות אותן באויר: "וישא בלעם את עיניו וירא את ישראל שכן לשבטיו ותהי עליו רוח אלהים. וישא משלו ויאמר: נאם בלעם בנו בעור ונאם הגבר שתום העין. נאם שמע אמרי אל, אשר מחזה שדי יחזה, נפל וגלוי עיניים. מה טבו אהליך יעקב משכנותיך ישראל..."

בלק נמחץ תחת זעמו, סופק את כפיו, שולח את בלעם בידיים ריקות אל ביתו. אבל בלעם מרוצה: "ועתה הנני הולך לעמי, לכה איעצך אשר יעשה העם הזה לעמך באחרית הימים, "הוא כבר יודע לראות אחרת, למרחוק, "נאם שמע אמרי אל וידע דעת עליון, מחזה שדי יחזה, נפל וגלוי עיניים". ידיעה חדשה זו מבשרת לו כי לתעתועי העין כולם נופלים קרבן, גם אלו שעליהם בעצמו אמר: עם לבדד ישכון... לא ראה עמל בישראל... מה טובו אהליך יעקב ...

עין תחת עין

בלעם סוף סוף הבין מה אתונו רצתה לומר, ולעומתו, בלק גם הוא למד שלא לסמוך על הציפור שלו, ורק בני ישראל נותרו מאחור - לא הובא כנראה לידיעתם שאסור אף פעם לסמוך על האופן שבו רואים אותם אחרים. כששמעו את בלעם הנביא הגדול אומר עליהם: "מה טובו אהליך יעקב, משכנותך ישראל" זחה דעתם, השתכנעו בכך והיו בטוחים שאחרי כל מה שהם עברו כף הצדק תהיה תמיד מונחת בכיסם, שוכחים שבלעם החוזה ראה שבזמן "לא קרוב" יתחיל הרוע לבצבץ בינות לאוהליהם הטובים: "וקם שבט מישראל ומחץ פאתי מאוב וקרקר כל בני שת". זה אמנם תהליך הדרגתי, אבל בטוח.

כי בפתח עיניים חטאת רובץ, וכבר מיד בפרשייה הבאה, אותה רואה בלעם משתפלת מתחת לנבואתו, מרשים בני ישראל לעיניהם לזנות בשטים עם בנות מואב: "ויצמד ישראל לבעל פעור",

זו עבודת האלילים שעבודתה בעריות וסותרת את 'מה טובו אהליך יעקב'. העין הטובה שנתנו בני ישראל בעצמם מתחילה לזלוג דמעות: "והנה איש ישראל בא ויקרב אל אחיו את המדיינית לעיני משה ולעיני כל עדת בני ישראל והמה בכים פתח אוהל מועד". מחיר הדמים נורא - ארבעה ועשרים אלף איש שמתו איש ביד אחיו.

במדרש העתידי הבא שיכתבו חז"ל על עשרת דברים שייבראו בבין-השמשות של יום השבת הגדול, הם יימנו בוודאי עשרה דברים חדשים, ואלו הן: הגבול, העלייה, העלייה בהר, הפליט, החמאס, פי הפעור, פי המנהיג, פי המסך, פי האקדח, ויש אומרים אף הפה שהתיר את פי האקדח.